

Molla Yegân ve *Risâle fî Usûli'l-hadîs 'alâ tarîki ehli'l-hadîs ve'l-Usûliyyîn* Adlı Eseri

*Ibrahim HATİBOĞLU, Prof. Dr.**

Hadis usûlu eserlerinin telif tarzının keyfiyeti ve geçirdiği merhaleler, söz konusu eserlerin muhtevâ zenginliği ve teliflerindeki gelişimi izlemek açısından büyük önem taşımaktadır. Sözkonusu gelişim ve muhtevâ zenginliğinin tespitinin bir yolu da, usul eserlerinin birbirile mukayeseli okunmasıdır. Yine, telif edilen eserlerin, diğer yakın usullerle muhtevâ ve yöntem açısından mükontakteşesi de bu gelişimi gözlemlerek için önemli imkânlar sunmaktadır.

Mülellifi ve muhtevasından kısaca bahsedilecek olan aşağıdaki eser de, kendi zamanı ve sonrasında değişimi gösteren metni muhtasar, içeriği, değişime dikkatlerimizi çeken, ufuk açıcı eserlerden birisidir. Bahse sonu müellif bir Osmanlı âlimi olan ve Molla Yegân(v. 865/1461 civarı) diye şöhret bulmuş, Mehmed b. Armağan b. Halil'dir

Hayatı

Molla Yegân'ın asıl adı Mehmed olup, Yegân/Yeğen lakabı ile marûftur. Babası, Aydin'lı Armağan b. Halil'dir. Ailesi, yörende bulunan Akçakoca'lara mensuptur. İlk eğitimini memleketinde aldıktan sonra, Bursa'ya gelen Molla Yegân, burada Molla Fenârî'nin (v. 834) tederis halkasına iştirak etmiş, başta kiraat olmak üzere, kendisinden çeşitli ilimlerde istifade etmiştir. Hocasından tederisini ikmâl edip icâzetini aldıktan sonra, Bursa'da muhtelif medreselerde müderrislik yapmış, Çelebi Mehmed dönemi âlimlerinden Karamanlı Sarı Yakub ile arkadaşlık etmiş, hac dönüsü uğradığı Mısır'da İbn Hacer el-Askalânî ile tanışıp, kendisinden istifade etme imkânı elde etmiş, hocası Molla Fenârî'nin vefâtının ardından onun ilmî ve idarî mesuliyetlerini üstlenmiştir. Molla Hüseyin (v. 885), İznik Medresesi müderrislerinden Hatibzâde Molla

* Yalova Üniversitesi, İslami İlimlerFakültesi, Hadis Anabilim Dalı, YALOVA
ihatiboglu@hotmail.com

Tâceddîn İbrahim, Molla Halîl Hayreddîn, Efîalzâde Molla Hamîdüddîn (v. 908) gibi meşhur âlimler kendisine talebelik etmiş, onun, Farrûddîn er-Râzî geleneğinden edindiği ilmî üslûbunu devam ettirmişlerdir.

Osmanlı Devleti'nin ilk kadısı Molla Fenârî kabul edildiği takdirde, mevcut bilgiler ışığında ikinci kadısı da Molla Yegân olmaktadır. İlmi etkinlikleri ve fetvâları dolayısıyla, II. Murad'ın iltifatına mazhar olan Molla Yegân, 844/1441 yılında hac görevini ifa ettikten sonra, bazı kaynaklar, yeniden aynı görevimi sürdürdüğü ve İstanbul'un fethi esnasında da etkin hizmetler yürütüğü bilgisine yer vermiştir. Mehmed ve Yûsuf Bâlî isminde iki oğlu, Yûsuf isminde bir torunu ilim ehlidir. Yine, iki kızından birini ilk İstanbul kadısı fakih ve müellif Hızır Bey ve diğerini de Molla Mecîdüddîn ile evlendirmiştir.

Molla Yegân, hac dönüsü genç âlim Molla Gûrânîyi (v. 893) beraberinde getirmiş ve padişah II. Murad ile tanıştırmış; Molla Gûrânî, Molla Yegân'dan sonra Fatih Sultan Mehmed'in ikinci hocası olmuştur. Molla Yegân'ın vefat tarihi konusunda muhtelif kanaatler ileri sürülmüş olmakla birlikte İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmed'in padişahlığı döneminde vefat ettiği kesindir. Kaynaklarda, Bursa'da Yıldırıム imareti civarında defnedildiği bilgisine yer verilen Molla Yegân'ın neslinden ilim ehli kimseler yetişmiştir. Kara Eyne Bey'in inşâ ettirdiği medreseyi imar ettirtiği ve orada hocalık yaptığı için, söz konusu medrese sonraları Molla Yegân Medresesi olarak anılır olmuş ve medresede, XX. yüzyıla kadar tedris ve ilmî faaliyetler devam etmiştir. Son derece zeki ve kavrayış sahibi bir kişi olan Molla Yegân, sohbet meclislerine ehemmiyet veren, ikram etmemeyi seven hoşsohbet, muhabbet ehli bir kimse idi ve 3000 civarında kitap içeren zengin bir kütüphane sahibiydi. Ayrıca, medreseye vakfettiği bu kitapları yanında, medresenin faaliyetlerini sürdürmesi için arazi, otlak, konak, bahçe tarzında pek çok vakif tahsis etmiş, böylece uzun süre medresenin hayatıyetini idame ettirmesini teminat altına almıştır.

Fahreddîn er-Râzî'nin ilk örnekliğini ortaya koyduğu ilim geleneğine mensup olan ve bu çizgide talebeler yetiştiren Molla Yegân, bu bâki açısının tesiri ile tanıtmak konu edilen *Risâle*'nin telif tarzında da; hadis ve sünnet terimleri bağlamında hanefî hadis usûlü ile hanefî fikih usulünü cem'e yönelik bir yöntem izlemiştir.

***Risâle*'nin Yazma Nüshaları**

Molla Yegân, İslâmî ilimlerin bütün alanlarında yetkin bir âlim olmakla birlikte, daha ziyade tedris faaliyetlerine ehemmiyet vermesi dolayısıyla telif ve tasnife fazla vakif tahsis etmemiştir; bu sebeple, kaynaklarda fetvâları ve idari görevleri, tedris faaliyetleri ve II. Beyazîd'e danışmanlığı bağlamındaki katkılarına dair bilgiye yer verilmiştir.

Molla Yegân'ın telif ve tasniflerine yer verilmeksizin muhaddis olarak söz edilmekte ve kütüphane kayıtlarında muhtelif adlarla *Risâle fi usûli'l-hadîs*'in

Molla Yegân ve Risâle fi Usûli'l-hadîs 'alâ tariki ehli'l-hadîs ve'l-Usûliyyîn Adlı Eseri

varlığına ve kayıtlarını atıfta bulunulmaktadır. *Risâle*'nin Tokat Zile İlçe Halk Kütüphanesi'nde (kayıt no: 15/3), Adana İl Halk Kütüphanesi (kayıt no: 993/3 ve kayıt no: 1141/22), Konya Bölge Yazmalar Kütüphanesi (kayıt no: 3224/21), Manisa İl Halk Kütüphanesi (kayıt no: 1403/1, 1630/8), Milli Kütüphane'de (yakit no: 4181/1, 5567/6), Süleymaniye Kütüphanesi (Esad Efendi 3782 ve 13670 numaralarda kayıtlı), muhtelif nüshaları bulunmaktadır, müellifin, sözkonusu nüshaların bazılarının tanıtımı ve eserin neşri Osman Aydin tarafından *Anadolu Coğrafyasında Hadis Usûlü Çalışmaları: Molla Yegân ve Risâletü Usûli'l-Hadîs* adlı çalışmaya gün yüzüne çıkarılmıştır.¹

***Risâle*'nin Muhtevası**

Müellif, hadis ve fikih usûlu eserlerinin, benzer istilaahları birbirinden bağımsız şekilde, aralarındaki ilişkileri kurmadan ele almalarının ortaya çıkardığı zaafiyeti ortadan kaldırmak düşüncesiyle eserini kaleme almış ve bu yaklaşımını temel birkaç istilahtan hareketle ortaya koymuştur. Eser, konuların ele alınışı esnasında usûl içi bütünlük kadar, üsuller arası bütünlüğün de ehemmiyetine işaret etmiş ve bu usullerin bibiri açısından vazgeçilmezliğini bu iki alan arasındaki ortak zamine işaret etmek suretiyle vurgulamıştır.

Risâle'nin telfine dayanak teşkil eden gerekçe farklı olduğu gibi, konuların ele alınışı ve istidlâl yöntemi de usûl eserlerindeki alışlagelen yöntemden farklıdır. Bun rağmen, esas itibariyle istilaahların tanımında bir değiştirme ve dönüştürmenin söz konusu olmadığı, yapılanın telif açısından iç bütünlüğü sağlama, içerik açısından zenginleştirme ve mantıkî ve lugavî unsurlarla usûlî güclü bir zemine yerleştirme gayesi güdüldüğü benzer eserlerden hareketle de, hemen dikkat çekmektedir.

Molla Yegân, *Risâle*'sında bütün hadis istilaahları ele almak gibi bir gaye gütmemiştir. Onun *Risâle*'de göstermeye çalıştığı belli başlı hadis istilaahlarının daha kuşatıcı bir üslup ile nasıl ele alınabileceğini göstermektedir.

***Risâle*'nin Orijinal Metni**

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ مُرْسَلُ الْأَنْبِيَاءِ وَالْمُرْسَلَيْنَ لِيَكُونُوا مُبَشِّرِينَ لِلْمُؤْمِنِينَ
وَمُنْذِرِينَ لِقَوْمٍ كَافِرِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى سَيِّدِ الْوَرَى مُحَمَّدِ الْمُضْطَفَى الَّذِي مَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَى إِنْ
هُوَ إِلَّا وَحْدَنِي يُوحِيٌّ وَعَلَى إِخْرَانِهِ مِنْ سَائِرِ الْأَنْبِيَاءِ وَعَلَى آلِهِ وَأَضْحَابِهِ الَّذِينَ هُمْ كَالْجُنُومُ فِي السَّمَاءِ مِنْ
أَفْتَادُهُمْ فَقَدِ اخْتَدَى وَيَغْدُ لَمَّا قَسَمَ أَهْلُ الْأَصْوَلِ وَأَهْلَ الْحَدِيثِ سُنَّةَ الْمُضْطَفَى عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ
بِتَقْسِيمَاتٍ شَتَّى عَلَى حَسْبِ رَأْيِهِمْ وَاضْطِلاعِهِمْ أَرَذَّثُ أَنْ أَجْمَعَ مِنْ كَلَامِهِمْ مَا يُسْهِلُ ضَبْطَ أَقْوَالِهِمْ قَالَ

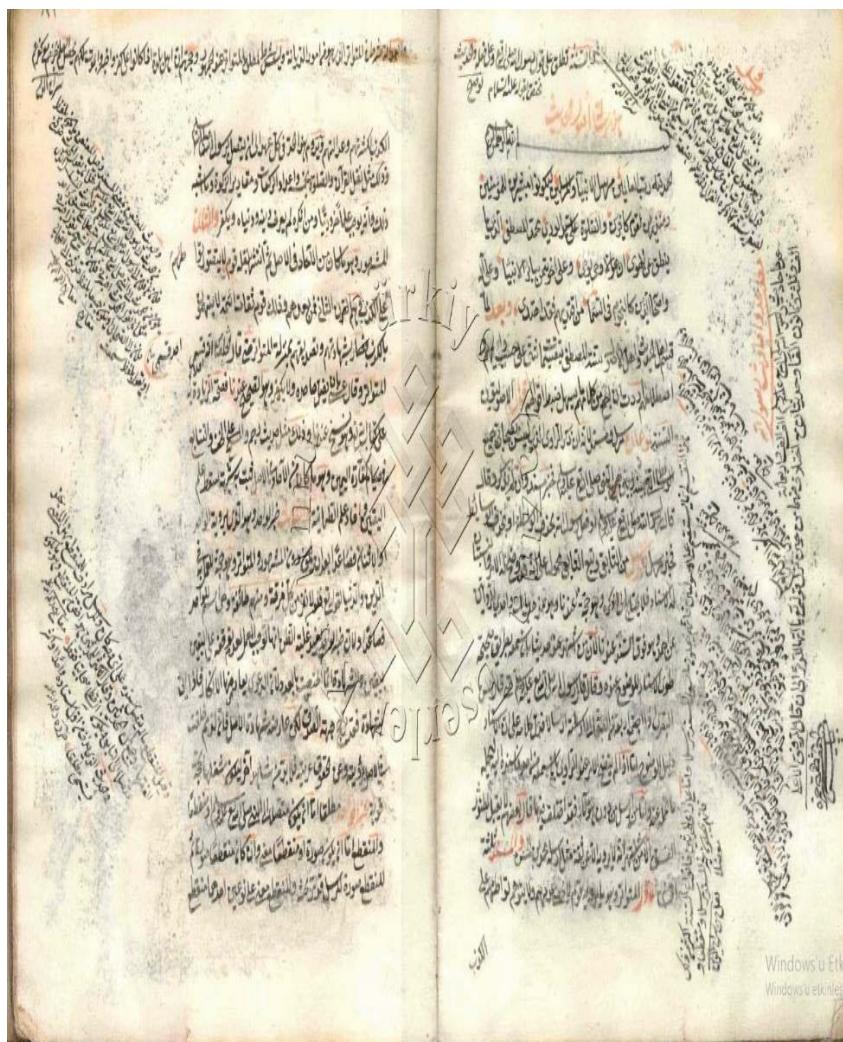
¹ Osman Aydin, "Anadolu Coğrafyasında Hadis Usûlü Çalışmaları: Molla Yegân ve Risâletü Usûli'l-Hadîs", Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2018, sayı 44, ss. 143-165.

الأَضْوَيْلُونَ السَّنَةُ نَوْعَانِ مُؤْتَلٌ وَمُسْنَدٌ لِأَنَّ ذَكَرَ الرَّاوِي الَّذِي لَيْسَ بِصَحَابِيِّ جَمِيعِ الْوَسَائِطِ الَّتِي يَبْيَئُهُ
وَبَيْئُنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَخَبِيرَهُ مُسْنَدٌ وَإِنْ لَمْ يَذْكُرْهَا وَقَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ أَوْ قَالَ فَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِحَدْفِ وَاسْطَةٍ أَوْ بِحَدْفِ الْوَسَائِطِ فَخَبِيرَهُ مُؤْسَلٌ فَالْمُؤْسَلُ مِنَ التَّابِعِيِّ وَتَعَيِّنَ التَّابِعِيِّ
مَحْمُولٌ عَلَى أَنَّهُ قَدْ وَضَعَ لَهُ الْأَمْرُ وَاسْتَبَانَ لَهُ الْإِسْنَادُ فَلَا يَحْتَاجُ إِلَى ذَكْرِهِ وَهُوَ حُجَّةٌ عِنْدَنَا وَهُوَ مَذْهَبُ
مَالِكٍ رَحْمَةُ اللَّهِ تَعَالَى وَإِخْدَى الرِّوَايَيْنِ عَنْ أَحْمَدَ رَحْمَةُ اللَّهِ تَعَالَى وَهُوَ فَوْقُ الْمُسَنَّدِ الَّذِي لَيْسَ بِمَتَوَاتِرٍ وَلَا
مَسْهُورٌ عِنْدَنَا لِأَنَّ مَنْ اشْتَهَرَ عِنْدَهُ خَبِيرٌ بِأَنْ سَعْيَهُ بِطُرُقٍ صَحِيقَةٍ طَوَى الْإِسْنَادَ لِلْوُضُوحِ عِنْدَهُ وَقَالَ قَالَ
رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى قَالَ الْحَسْنُ الْبَصْرِيُّ رَحْمَةُ اللَّهِ إِذَا أَجْمَعَ أَرْبَعَةَ مِنَ الصَّحَابَةِ إِلَيَّ أَذْسِلُنِي
إِذْسَالًا فَدَلَّ كَلَامُهُ عَلَى أَنَّ الْإِرْسَالَ ذَلِيلُ الْوُضُوحِ وَعَلَى أَنَّ الرَّاوِي إِذَا لَمْ يَتَضَعَّ الْأَمْرُ عِنْدَهُ بِأَنَّ بَلَغَهُ مِنْ
وَاحِدٍ أَوْ مِنْ فِي حُكْمِ الْوَاحِدِ أَسْنَدَهُ إِلَيْهِ لِيُخْمِلَهُ مَا تَحْمَلُ عَنْهُ وَأَمَّا مَرَاسِلُ مِنْ أَرْسَلَ دُونَ هُوَ لَاءُ فَقَدْ
اِشْتَهَرَ فِيهَا فَقَالَ بَعْضُهُمْ لَا تُتَبَّلُ لِظُهُورِ الْفَسْقِ فِي هَذِهِ الْفُزُونِ إِلَّا مَنْ اشْتَهَرَ أَنَّهُ لَا يَرْوِي الْحَدِيثُ إِلَّا عَنْ
نَقَةٍ مِثْلُ إِبْسَالِ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسْنِ رَحْمَةُ اللَّهِ تَعَالَى وَالْمُسَنَّدُ ثَلَاثَةُ أَقْسَامٍ أَحَدُهَا الْمُتَوَاتِرُ وَهُوَ مَا يَرْوِيهِ قَوْمٌ لَا
يُخْصِي عَذْهُمْ وَلَا يَتَوَهَّمُ تَوَاطُؤُهُمْ عَلَى الْكَذِبِ لِكُثُرِهِمْ وَعَدَالِيَّهُمْ وَيَدُومُ هَذَا الْحَدِيثُ فِي كُلِّ عَهْدٍ إِلَى أَنْ
يَئُصلِّ بِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَذَلِكَ مِثْلُ نَقْلِ الْفُزُونَ وَالصَّلَوَاتِ الْحَمْسِ وَأَعْدَادِ الرَّكَعَاتِ وَمَقَادِيرِ
الرَّكَأَةِ وَمَا أَشْبَهُ ذَلِكَ وَهَذَا الْقِسْمُ يُوجَبُ عِلْمُ الْيَقِينِ فَصَارَ بِمَنْزِلَةِ الْعِيَانِ عِلْمًا ضَرُورِيًّا وَمَنْ أَنْكَرَهُ لَمْ يُعْرَفْ
دِيْنُهُ وَدُنْيَاهُ يَكْفُرُ بِالْاِتِّفَاقِ وَثَانِهَا الْمَسْهُورُ وَهُوَ مَا كَانَ مِنَ الْاِحَادِ فَصَارَ يَنْقُلُهُ قَوْمٌ فِي
كُلِّ غَصِيرٍ لَا يَتَوَهَّمُ تَوَاطُؤُهُمْ عَلَى الْكَذِبِ وَهُمُ الْفُزُونُ الثَّانِي وَالثَّالِثُ بَعْدَ الصَّحَابَةِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَمَنْ
بَعْدَهُمْ وَأُولَئِكَ قَوْمٌ ثَقَاتٌ بِشَهَادَةِ الرَّسُولِ عَلَيْهِ وَالسَّلَامُ لَهُمْ بِالْخَيْرِيَّةِ أَيْمَةٌ لَا يَئْمُونُ بِالْكَذِبِ فَيَقْبُلُهُمْ
وَشَهَادَتِهِمْ وَتَضْرِيَّهُمْ وَرَوَاهُمْ صَارَ بِمَنْزِلَةِ الْمُتَوَاتِرِ حَتَّى قَالَ الْجَصَّاصُ إِنَّ الْمَسْهُورَ أَحَدُ قُسْمَيِ الْمُتَوَاتِرِ
وَقَالَ عِيسَى بْنُ أَبِي يُضَلَّلٍ جَاهِدٌ وَلَا يَكْفُرُ وَهُوَ الْصَّحِيحُ عِنْدَنَا فَصَحَّتِ الزِّيَادَةُ بِالْحَدِيثِ الْمَسْهُورِ عَلَى
كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى وَهِيَ نَسْخَ عِنْدَنَا وَذَلِكَ مِثْلُ حَدِيثِ الرَّجْمِ وَالْمَسْحِ عَلَى الْحُفَّينِ وَالثَّنَائِعِ فِي صِيَامِ كَفَارَةِ
الْبَيْمَنِ وَهُوَ لِمَا كَانَ مِنَ الْاِحَادِ فِي الْأَصْلِ شَبَّتْ بِهِ شُبَهَةٌ سَقَطَ بِهَا عِلْمُ الْيَقِينِ وَأَفَادَ عِلْمُ الْطَّمَانِيَّةِ وَثَالِثُهَا
خَيْرُ الْوَاحِدِ وَهُوَ الَّذِي يَرْوِيُهُ الْوَاحِدُ أَوِ الْإِثْنَانِ فَصَاعَدَا لَا عِبْرَةٌ لِلْعَدَدِ فِيهِ بَعْدَ أَنْ يَكُونَ دُونَ الْمَسْهُورِ
وَالْمُتَوَاتِرِ وَهُوَ حُجَّةٌ لِلْعَمَلِ بِهِ فِي الدِّينِ وَالدُّنْيَا إِذَا كَانَ مُقَارَنًا بِالشُّرُوطِ الْمُذَكُورَةِ فِي الْأَصْلِ لِعُولَيْهِ تَعَالَى
فَلَوْ لَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ وَهِيَ اسْمُ لِلْوَاحِدِ فَصَاعِدًا وَلَا أَنَّ خَيْرَ الْوَاحِدِ يُنْفِدُ عَلَيْهِ الظَّنِّ وَإِنَّهَا
شُوَّجَ الْعَمَلَ لِعَدَمِ تَوْقِيقِهِ عَلَى الْيَقِينِ بِخَلَافِ الْعِلْمِ فَإِنَّهُ مَوْقُوفٌ عَلَى الْيَقِينِ وَالشَّهَادَةِ إِنَّمَا اخْصَصَتْ بِالْعَدَدِ
دُونَ الْعَدَدِ لِأَنَّ الدَّعْوَى يُعَارِضُهَا الْإِنْكَارُ فَإِذَا أَتَى بِشَاهِدٍ فَقَدْ تَرَجَّحَ جِهَةُ الصَّدِيقِ لِكُنْ عَارِضَهُ شَهَادَةُ الْأَصْلِ
فَإِنَّ الدَّمَمَ خُلِقَتْ فِي الْأَصْلِ بِرِئَةٍ عَنِ الْحُكْمِ عَرِيَّةٍ فَلَا بُدَّ مِنْ شَاهِدٍ آخَرَ لِيَكُونُ شَاهِلًا بِحُجَّةٍ قَوِيَّةٍ ثُمَّ خَيْرُ
الْوَاحِدِ مُطْلَقًا إِمَّا أَنْ يَكُونَ مَعْصِلًا إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْ مَنْقُطَلًا عَنْهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ
وَالْمُنْقُطَلُ إِمَّا أَنْ يَكُونَ مَنْقُطَلًا ضَوْرَةً وَهُوَ الْمَرْسَلُ وَقَدْ مَرَ بِحُكْمِهِ أَوْ مَعْنَى وَإِنْ كَانَ مَعْصِلًا ضَوْرَةً وَهُوَ عَلَى
نَوْعَيْنِ أَحَدُهُمَا مَنْقُطَلُ لِمُقْصَانِ فِي الرَّاوِي بِمَوَاهِدِ شَرْطِ مِنْ شَرَائِطِهِ الَّتِي ذُكِرَتْ فِي الْأَصْلِ مِنْ الْعَدَدِ

وإِلْشَامُ وَالْبَطْءُ وَالْعَقْلُ وَقَاتِلَهُمَا مُنْقَطِعٌ بِمَعَارِضَةِ دَلِيلٍ أَقْرَى مِنْهُ أَوْ بِكَوْنِهِ شَادًّا فِيمَا يَعْمَلُ بِهِ الْبَلُوْيُ كَحَدِيثِ الْجَهْرِ بِالسُّسْمِيَّةِ وَرَفِيعِ الْبَدَنِينِ فِي الرُّكُوْعِ أَوْ بِإِغْرَاضِ الْأَيَّمَةِ مِنَ الصَّحَابَةِ عَنْهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ أَجْمَعِينَ فَلِيَّهُمْ أَصْوَلُ فِي نَقْلِ الْدِيَنِ إِلَيْنَا فَإِعْرَاضُهُمْ عَنْ حَدِيثٍ يَذْلِلُ عَلَى أَنَّهُ غَيْرُ صَحِيحٍ وَقَسْمُ الْمُحَكَّمِوْنَ السُّسْتَةِ إِلَى مُسْنَدٍ وَمُرْسَلٍ وَمُنْقَطِعٍ وَمُعَضِّلٍ لِأَنَّهُ إِنْ ذَكَرَ الرَّاوِي الَّذِي لَيْسَ بِصَحَابِيٍّ جَمِيعِ الْوَسَائِطِ الَّتِي بَيْنَهُ وَبَيْنَ الرَّسُولِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَالْحَبْيَنُ مُسْنَدٌ وَإِنْ تَرَكَ وَاسِطَةً وَاحِدَةً بَيْنَ الرَّاوِيَيْنِ فَمُنْقَطِعٌ وَإِنْ تَرَكَ وَاسِطَةً فَوْقَ الْوَاحِدِ فَمُغَضَّلٌ وَإِنْ لَمْ يَذْكُرِ الْوَاسِطَةَ أَصْلًا فَمُرْسَلٌ كَذَا فِي التَّأْوِيْعِ وَقَسْمُوا السُّسْتَةُ أَيْضًا بِتَقْسِيمٍ آخَرَ فَقَاتُلُوا السُّسْتَةَ إِمَّا مَرْفُوعٍ أَوْ مَوْقُوفٍ أَوْ مَنْقُطُوعٍ وَالْمَرْفُوعُ مَا أُضِيفَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاصَّةً قَوْلًا مِثْلَ أَنْ يَقُولَ الرَّاوِي قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَذَا أَفْ فَعْلًا مِثْلُ أَنْ يَقُولَ فَعَلَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَذَا أَفْ تَقْرِيرًا مِثْلُ أَنْ يَقُولَ فَعَلَ هَذَا الْفَعْلُ فِي زَمِنِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ فَلَمْ يَرَدْهُ مُتَصَّلًا كَانَ أَفْ مُنْقَطِعًا أَوْ مُعَضَّلًا أَوْ مُرْسَلًا وَالْمَوْقُوفُ مَا أُضِيفَ إِلَى الصَّحَابِيِّ كَذَلِكَ مِثْلُ أَنْ يَقُولَ قَالَ الصَّحَابِيُّ كَذَا أَفْ فَعَلَ كَذَا أَفْ فَعَلَ عِنْهُ كَذَا فَلَمْ يَرَدْهُ وَالْمَنْقُطُوعُ مَا أُضِيفَ إِلَى التَّابِعِيِّ أَفْ مِنْ ذُونَهُ كَذَلِكَ قَوْلًا أَفْ فَعْلًا كَذَا فِي الْهَرَوِيِّ وَقَالَ أَهْلُ الْحَدِيثِ أَعْلَمُ أَنْ مَا قُلُّ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثَلَاثَةَ أَقْسَامٍ مَا يَعْنَمُ صَدْقَةً وَمَا يُعْلَمُ كَذَبَةً وَمَا لَا يُعْلَمُ حَالُهُ مِنَ الصَّدْقِ وَالْكَذْبِ فَالْأَوَّلُ خَبَرٌ بَالْعَادَةِ فِي كُلِّ طَقْنَةٍ مُبَلَّغاً أَحَالَ الْعَقْلُ تَوَافِقَهُمْ عَلَى الْكَذْبِ وَيُسَمَّى مَتَوَازِيَا وَالثَّانِي مَا يُخَالِفُ قَطْعِيًّا وَلَمْ يَقْبِلِ التَّأْوِيلُ أَوْ كَانَ مُتَضَمِّنًا لِمَا يَتَوَفَّرُ الدَّوَاعِيُّ عَلَى نَقْلِهِ وَإِشَاعِهِ إِمَّا لِغَرَابِتِهِ أَفْ بِكَوْنِهِ أَصْلًا فِي الدِّينِ وَلَمْ يَتَوَازَنْ وَلَمْ يَسْتَهِرْ وَيُسَمَّى مَوْضُوعًا وَالثَّالِثُ ثَلَاثَةَ أَقْسَامٍ لِأَنَّهُ إِمَّا رَاجِحُ الصَّدْقِ أَفْ رَاجِحُ الْكَذْبِ أَفْ مُسَتَّوِيُّ الْطَّرَفَيْنِ فَالْأَوَّلُ مَا سَلَّمَ لِلْفَظِّ مِنْ رَكَاكَةٍ وَخَلَلٍ وَمَعْنَاهُ مِنْ مُخَالَفَةِ الْقُطْبِيِّ وَيُغَلِّمُ إِسْنَادَهُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِعَنْعَةَ ثَقَاتٍ مَعْلُومِ الْعَدَالَةِ وَيُسَمَّى صَحِيحًا أَفْ مُسْنَدًا هَذَا اضْطَلَاحُ الْمُتَقَدِّمِينَ وَقَسْمُ الْمُتَأَخِّرِينَ مِنْ أَهْلِ الْحَدِيثِ هَذَا الْقِسْمُ عَلَى تَوْعِينِ صَحَاحٍ وَجِسَانٍ لِأَنَّهُ إِنْ كَانَ رُوَاةُ الْحَدِيثِ مَثْنَى أَفْ أَكْثَرُ إِلَى الصَّحَابِيِّ الْمُشْهُورِ بِالرِّوَايَةِ عَنِ النَّبِيِّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ يُسَمَّى صَحَاحًا كَالْأَحَادِيثِ الْمُتَقَدِّمِينَ أَوْ حَسَانًا كَالْأَحَادِيثِ الْمُتَأَخِّرِينَ إِنْسَاعِيَ الْجُعْنِيُّ الْبَحَارِيُّ وَالْإِمامُ أَبُو الْحُسَيْنِ مُسْلِمُ بْنِ الْحَجَّاجِ الشَّيْرِيُّ فِي كِتَابِهِمَا وَإِنْ كَانَ رُوَاةُ الْحَدِيثِ فُرَادَى فِي كُلِّ الطَّبَقَاتِ أَفْ بَعْضُهُمَا إِلَى الصَّحَابِيِّ الْمُشْهُورِ بِالرِّوَايَةِ يُسَمَّى حَسَانًا كَالْأَحَادِيثِ الْمُتَقَدِّمِينَ أَوْ رَدَّهَا الْإِمامُ أَبُو دَاوُدْ شَيْبَانُ بْنُ الْأَشْعَثِ السِّجْنَانِيُّ وَالْإِمامُ أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَخْمَدُ بْنُ عَلِيِّ النَّسَائِيِّ وَالْإِمامُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ مُحَمَّدُ بْنُ يَزِيدَ بْنُ مَاجَةِ الْقَزْوِينِيُّ وَالْإِمامُ أَبُو عِيسَى التَّرمِذِيُّ وَالْإِمامُ أَبُو مُحَمَّدٍ عَبْدِ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الدَّارِمِيُّ السَّمَرْقَنْدِيُّ فِي كِتَابِهِمَا وَعَلَى هَذَا اضْطَلَاحِ الْإِمامِ الْبَغْوَيِّ فِي الْمَصَايِّبِ وَالصَّحَاحِ أَزْجَحُ عِنْدَ الشَّعَارِضِ مِنَ الْجِسَانِ لِتَأْكِيدِ الظَّلَنِ فِي الْأَوَّلِ وَقَدْ قَسَمُوا هَذَا الْقِسْمُ أَيْضًا بِتَقْسِيمٍ آخَرَ إِلَى قِسْمَيْنِ لِأَنَّهُ إِنْ كَانَ الْحَدِيثُ مِمَّا دَوَّنَهُ الْمُحَفَّاظُ وَشَاعَ فِيمَا يَئِثُهُمْ يُسَمَّى مَشْهُورًا وَإِنْ افْرَدَ بِهِ حَافِظٌ وَاحِدٌ وَلَمْ يَذْكُرْهُ عَيْهُ يُسَمَّى غَرِيبًا وَقَدْ يُطْلَقُ الْغَرِيبُ عَلَى مَا رُوَاةُ التَّابِعِيِّ عَنْ صَحَابِيٍّ لَمْ يَكُنْ مَشْهُورًا بِالرِّوَايَةِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالثَّانِي مَا يَكُونُ فِي الْفَظِّ رَكَاكَةً أَفْ خَلَلٌ لَا يَحْسُنُ إِصْلَاحُهُ أَفْ فِي مَعْنَاهُ خَلَلٌ بِأَنْ يَكُونَ عَلَى خَلَافَ آيَةٍ أَفْ خَبَرٌ مُتَوَازِرٌ أَفْ إِجْمَاعٌ وَيُسَمَّى سَقِيمًا أَفْ فِي أَحَدِ رُوَايَةِ قَدْحٍ وَتُهْمَةٍ فِي عَقِيدَتِهِ

وَيُسَمَّى ضَعِيفًا وَمُنْكَرًا وَقَدْ يُطْلَقُ عَلَيْهِ السَّقِيمُ أَيْضًا وَالثَّالِثُ مَا لَا يَكُونُ فِي مُتَبَّهٍ عَلَّةً وَلَا فِي رُوَايَةٍ حَلْلٍ بَيْنَ لَكُنْ بَعْضَ رُوَايَةٍ لَمْ يُعْلَمْ بِعِينِهِ أَوْ لَمْ يُعْلَمْ بِوَصْفِهِ وَالْأُولُ إِنْ كَانَ هُوَ الصَّحَابِيُّ يُسَمَّى الْحَدِيثُ مُزَسْلًا وَإِنْ كَانَ الَّذِي لَمْ يُعْلَمْ عَيْنَهُ غَيْرَهُ يُسَمَّى مُنْقَطِلًا وَإِنْ كَانَ كُلَّيْمَا يُسَمَّى مُغَضِّلًا وَالثَّانِي مَا لَا يُعْرَفُ عَدَالَةً رُوَايَةٍ وَيُسَمَّى مَجْهُولًا وَالْمُنْتَطَعُ وَالْمُغَضِّلُ لَا اسْتِدَالَلَّ بِهِمَا وَفِي الْمُزَسْلِ وَالْمَجْهُولِ حِلَافَ اتَّهَمَ وَقَسَمُوا الْحَدِيثَ وَهُوَ النُّسْنَةُ أَيْضًا إِلَى مُخْتَصٍ وَمُشْتَقٍ الْمُخْتَصُ هُوَ الَّذِي رُوِيَ بِعَضُهُ وَتُرُكَ بِعَضُهُ وَالْمُشْتَقُ هُوَ الَّذِي رُوِيَ جَمِيعَهُ مِنْ غَيْرِ أَنْ يُشَرِّكَ مِنْهُ شَيْئًا وَمِنَ الْأَخَادِيدِ الْحَدِيثُ الْمُذَرَّجُ وَهُوَ الْحَدِيثُ الَّذِي وَقَعَ فِيهِ لَفْظٌ مِنْ كَلَامِ الصَّحَابِيِّ أَوِ التَّابِعِيِّ يَظْلِمُهُ السَّامِعُ مِنْ جُمِيلَةِ ذَلِكَ الْحَدِيثِ وَإِنَّمَا يُعْرَفُ تَمِيزُ كَلَامِ الصَّحَابِيِّ وَالتَّابِعِيِّ مِنْ كَلَامِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِأَنَّ يَرْوَى ذَلِكَ الْحَدِيثَ رَجُلٌ آخَرُ مِنْ ذَلِكَ الرَّوَايِيِّ وَيَقُولُ قَالَ لِي فَلَانُ الَّذِي أَزْوَيَ عَنْهُ هَذَا الْحَدِيثَ إِنَّ هَذَا الْلَفْظَ مِنْ كَلَامِي فَأَمَّا إِذَا رَوَى أَحَدٌ حَدِيثًا وَرَوَى آخَرٌ ذَلِكَ الْحَدِيثَ وَوُجِدَ لَفْظٌ فِي حَدِيثِ أَخِدِهِمَا وَلَمْ يُوجِدْ ذَلِكَ الْلَفْظُ فِي حَدِيثِ آخَرٍ أَوْ ذَلِكَ الْلَفْظُ لَا يُعْرَفُ يَقِينًا أَنَّهُ مُذَرَّجٌ وَلَا مَكَانٌ سُقْطَهُ ذَلِكَ الْلَفْظُ مِنْ حِفْظِ الرَّوَايِيِّ الَّذِي لَيَسِّ فِي حَدِيثِهِ ذَلِكَ الْلَفْظُ فَإِذَا وَقَعَ اخْتِلَافٌ كَثِيرٌ بَيْنَ الْأَخَادِيدِ الْمَرْوِيَّةِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْفَاظِهَا فَلَا يَقُولُ هَذَا مُذَرَّجٌ إِلَّا بِدَلِيلٍ وَاضْعَفَ كَذَّا فِي الْمَقَاتِبِ وَهَذِهِ رِسَالَةٌ مُفْدِيَةٌ فِي عِلْمِ الْحَدِيثِ لِمَوْلَانَا عُمَرَ چَلْبَيِّ الشَّهِيرِ بِيَگَانَ الْأَخْوَىنِ تَمَّ الْكِتَابُ بِعَوْنَى اللَّهُ الْوَهَابِ.

Ekler: Risâle'ye ait Yazma Nüsha Örnekleri

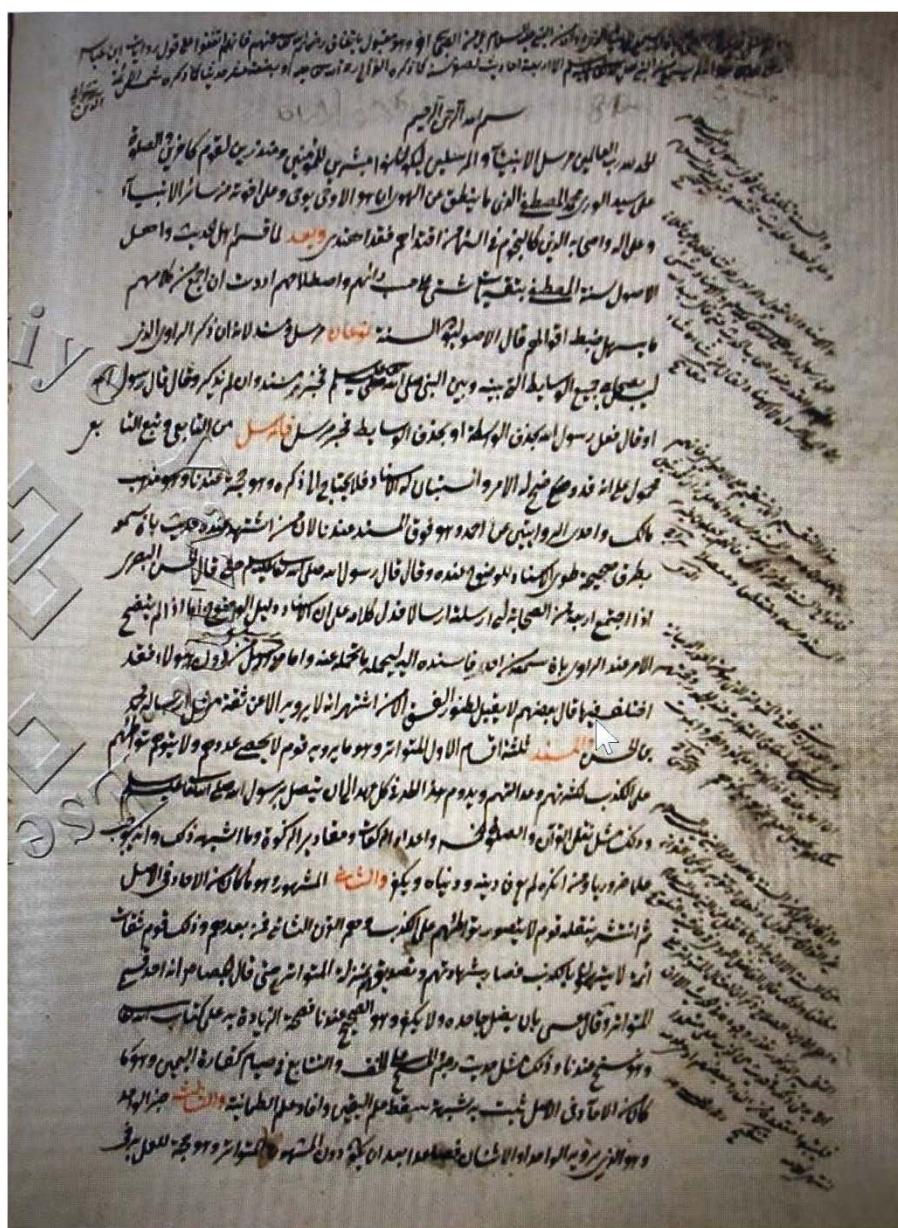

Risâle fi usûli'l-hadîs'in Milli Kütüphâne (kayıt no: 4181) nüshası (vr. 80^b-81^a)

Windows'u Etik
Windows'u etikle

هه و به سرالله الرحمن الرحيم نستغفلا
 المدد والغافل عن ملائكة الراية به الله سبباً كثيرو ابتهل من المقربين
 و سلوبات لقومها فوزي والصلوة والسلام عجيباً لورى يحمد المطعن
 الذي ما يطلع عيناً لم يرى ان رسوله ونبي يوحى و دعوه اخوانه مد
 سبب الاصحى و سعاداته و اصحابه الحسين الحمد لله رب العالمين من افتراض
 ان افتراض و بعد ما قسم اصول الحديث والا مدرسة البصري تقييم
 لغير ملخص لهم و اصطلاحهم اوردت ان ابي ابي العلاء لهم بحسب خط
 اقوالهم **الاصح** بالاسنة **نوعها** سرالله الحمد لان دار المرادي ان
 ابو صالح مجاهد الكواكب اذ بـ **باب** **ابن عباس** طبراني
 يذكر فارس سرالله او قال فارس سرالله الحمد لـ **ابو سعيد خضراء**
 قال سعيد ان ابي ابي العلاء بن محمل على ان قد وضعته الاية و كبسالة
 الاكشاد فلا يحيى **الا اذا** دعوه مجاهد صدرا و سعيد به سائل اخدر
 الراويا في **اصح** **الكتاب** **السنن** **عندنا** لا **اسمه** شهر عزمه حبيب
 سعيد طبلين صحيفه طبعي الاكشاد للروضي عذر و قال فارس سرالله
 قال سعيد ان ابي ابي العلاء **الا اذا** دعوه من المحبة او ستد **الراية** **المنزل** طلاق
 على ان اسرار دينها الوضوء اما اذا دفعه الامر عن المرادي يلهم سعد
 واحد سعيد بـ **ابو** **الخطيب** **الخطيب** **الخطيب** **الخطيب** **الخطيب** **الخطيب** **الخطيب**
 فرقاً فاصفه **الخطيب** **الخطيب** **الخطيب** **الخطيب** **الخطيب** **الخطيب** **الخطيب** **الخطيب**
 شرار سعيد بن حسن **الخطيب** **الخطيب** **الخطيب** **الخطيب** **الخطيب** **الخطيب** **الخطيب**
 قوم لا يحتجون **الخطيب** **الخطيب** **الخطيب** **الخطيب** **الخطيب** **الخطيب** **الخطيب** **الخطيب**

Risâle fi usûli'l-hadîs'in Adana İl Halk Kütüphanesi (kayıt no: 1141) nüshası (vr. 144^a)

Risâle fi usûlî'l-hadîs'in Konya Bölge Yazmalar Ktp. (kayıt no: 3824) nüshası (vr. 81^b)